

FILOSOFISCHE ACHTERGRONDEN VAN DE UNIVERSELE VERKLARING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS

door Els VANISTENDAEL

Dit artikel wil een sumiere, eenvoudige schets geven van de grote denkwelden die van ver of nabij invloed uitoefenden op het totstandkomen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens in 1948.

Men laat zich vaak verleiden tot het besluit dat deze Verklaring van de Rechten van de Mens een produkt is van het Westerse denken. Een nader onderzoek zal ons wellicht helpen om de juistheid van deze stelling na te gaan.

Het zoeken naar gelijkheid tussen de mensen is zo oud als de mensheid zelf. Nochtans lijkt het moeilijk om buiten de Grieks-Joods-kristelijke beschaving een systematische studie te vinden over de rechten van de mens. De Romeinse Stoa, met CICERO en SENECA, bracht door haar opvatting over het natuurrecht een vooruitgang in de gedachte van de mensenrechten. De verwezenlijking van de *civitas humana* was het hoogste doel en gelijkberechtiging van de burgers hoorde daar vanzelfsprekend bij.

De definitieve doorbraak van het kristendom deed deze idee nog verder evolueren.

Pas vanaf de Middeleeuwen werden een reeks rechten gekodificeerd. Maar het gold hier steeds voordelen voor de burgers van een bepaalde stad of staat. Slaven – ook mensen – die geen burgerrecht hadden, konden deze voordelen niet genieten.

De absolutistische regimes waarvan het ontstaan begunstigd werd door de godsdienstoorlogen bij het begin van de Renaissance bezorgden een rijke

voedingsbodem voor de verdere groei naar de Verklaring van de Rechten van de Mens. Inderdaad, HOBBS, dé staatsfilosoof bij uitstek en de theoreticus van het absolutisme vertrok van het grote principe dat de oertoestand van de mensen er een was van strijd. De toestand van "oorlog van allen tegen allen" brengt met zich de wens naar veiligheid en zekerheid. Daarom moet de staat – een sterfelijke god weliswaar – de overkoepelende macht worden waaraan allen zich horen te onderwerpen.

HUGO GROTIUS, uit de natuurrechtelijke school, beweerde dat op grond van de *appetitus socialis* de mensen door rationeel redeneren in staat zijn vreedzaam samen te leven.

In Frankrijk was het JEAN-JACQUES ROUSSEAU, die samen met VOLTAIRE (als voorlopers van de grote revolutie van 1789) de idee van gelijkheid van alle mensen deden doordringen. De paradijselijke toestand waarin de mens leefde, nam een einde bij het afpalen van het goed van één van hen. Strijd was het gevolg. Wetten werden opgelegd door de heersers, en macht werd willekeur van de rijken. Daarom dringt de noodzaak van "*un contrat social*" zich op: op grond van een overeenkomst ontstaat een rechtvaardige maatschappij, waarin het volk drager is van soevereiniteit. De wil die een wet doet ontstaan is de gemeenschappelijke wil, de wil van de meerderheid. Zo ligt het roemruchte *contrat social* aan de basis van de republikeinse staatsopvatting die vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid propageert, maar tegelijk een ware dwingelandij wordt in het verloop van de Franse Revolutie. Dit contrast is ook terug te vinden in de geest van ROUSSEAU zelf.

De *civitas humana* die in de Middeleeuwen moest wijken voor de *civitas Dei*, wordt terug in ere hersteld en meteen leeft het ideaal van de verwezenlijking van een volmaakte aardse gemeenschap, vertrekkend van de gelijkheid der mensen, terug op.

De Angelsaksische wereld distantieerde zich uitdrukkelijk van de rest van West-Europa. De Franse richting stond sterk onder de invloed van de encyclopedisten en de antropocentrische filosofie.

De cultus en de vooruitgang van de geest staan voor VOLTAIRE in het middelpunt. Schrande en puntig spottend propageert hij zijn revolutionaire ideeën.

Het is de vooravond van de Franse Revolutie. Voor het eerst in de geschiedenis treffen we hier een dwingelandij aan die net door terreur en geweld de zo geroemde vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid wil bereiken voor iedereen. (Een theorie van ROBESPIERRE, later van MARX, LENIN). Het is ook in deze Revolutie dat wij de plechtige proklamatie kennen "*des droits de l'homme et du citoyen*". Dit blijft evenwel theorie voor de massa en een zoete praktijk voor enkele bevoorrechten. Maar de idee van de mogelijkheid van dergelijke verklaring breekt nu voor goed door.

Tot de essentie van het kristendom behoort juist het fundamenteel respect

voor ieder persoon. Dit blijft ook zo ondanks de vertekening die de geschiedenis aan het kristendom gaf, of liever misschien wel moest geven. In die mate heeft het dan ook bijgedragen tot het langzaam bewust worden van de Verklaring van de Rechten van de Mens van 1948.

Tijdens de oorlog groeide "*une certaine idée de la dignité de l'homme*" samen met een sterk verlangen naar vrede, en dit zowel in West-Europa als in de Verenigde Staten. In Duitsland en Frankrijk was de openbare mening sterk beïnvloed door de bisschoppen ; ook de pers in Engeland deed een poging in die richting. Rechtstreekse invloeden die eerst slechts weerklank vonden bij een intellectuele en politieke elite werden algemeen verspreid.

In mei 1944 kwam tijdens de konferentie van Philadelphia de volgende verklaring tot stand : "*Tous les êtres humains, quels que soient leur race, leur croyance ou leur sexe ont le droit de poursuivre leur progrès matériel et leur développement spirituel dans la liberté et la dignité, dans la sécurité économique et avec des chances égales*".

Om zijn democratisch liberalisme te verantwoorden tegenover de "*contre-révolution populaire*" ging Amerika terug naar de *Bill of Rights* van weleer. Deze "*contre-révolution populaire*" vond enerzijds haar weg in het fascisme : de mens wordt volledig aan de macht van de staat onderworpen ; anderzijds in een volkssocialisme dat streefde naar gelijkheid van levensvoorwaarden voor alle mensen.

De konferentie van San Francisco, waar de Verenigde Naties opgericht werden, voelde de noodzaak aan om in een "*bill of rights*" op internationaal gebied te voorzien.

Om dit te verwezenlijken dienden de traditionele stromingen : Grieks-Latijns-kristelijke kultuur, Angelsaksische en kontinentale wereld met hun specifieke opvatting over natuurrecht die leidde tot het volkenrecht enerzijds en de mensenrechten anderzijds, nog gekonfronteerd worden met het marxisme en het oosters humanisme.

Het marxisme acht de erkenning van de mens alleen mogelijk dank zij de staat en mensenrechten mogen slechts bestaan voor het proletariaat dat moet overheersen. Door deze overheersing moeten alle mensen uit hun vervreemding bevrijd worden.

Het oosterse humanisme lijkt een subtiel amalgaam van ingewikkelde opvattingen waarop ik in het korte bestek van dit artikel niet wil ingaan. Het is een heel eigen filosofie die haar invloed deed gelden op de Verklaring van de Rechten van de Mens. Essentieel is dit : de waardigheid is een waarde die buiten de mens staat en waarmee de mens zich op de meest volmaakte manier moet identificeren. De figuur van GHANDI, die het gewelddoos verzet preekte en ook voorleefde, heeft ongetwijfeld een beslissende rol gespeeld.

Op een bevoorrecht ogenblik van de geschiedenis kwam men in 1948 tot de uitdrukking van de politieke universaliteit en de wil tot eenheid en gelijkheid tussen de mensen. Dit blijft helaas in veel gevallen slechts theorie,

maar het is en blijft de eerste grote stap op wereldvlak naar de verwezenlijking van de droom die al eeuwen leeft in de mensheid.

BIBLIOGRAFIE

La Belgique et les Nations—Unies, New York, 1958.

DE LA CHAPELLE PH., *La Déclaration des Droits de l'Homme et le Catholicisme*, Parijs, 1967.

MARITAIN J., *Les Droits de l'Homme et la Loi naturelle*, Parijs, 1947.

NEDONCELLE M., *Personne humaine et Nature*, Parijs, 1963.

VERDOODT A., *Naissance et Signification de la Déclaration universelle des Droits de l'Homme*, Leuven-Parijs, s.d.

LECLERCQ J., Droits de l'Homme et Ordre social, *Justice dans le Monde*, deel VII, nr. 2.

MAC KEON, Philosophy and freedom in the City of Man, *Ethics*, 1948-1949, nr. 59.

SOMMAIRE

LES FONDEMENTS PHILOSOPHIQUES DE LA DECLARATION UNIVERSELLE DES DROITS DE L'HOMME

La Déclaration Universelle des Droits de l'Homme de 1948 n'est pas une création subite de l'esprit humain.

Elle forme l'aboutissement d'une longue évolution historique et s'appuie donc sur une tradition déjà ancienne. Les philosophes de la "*civitas humana*" avaient déjà découvert cette idée. Elle s'est alors développée à travers le Moyen-Age et la Chrétienté. On la retrouve bientôt chez les juristes de l'école du droit naturel et ceux du dixhuitième siècle. La révolution française en donna une première expression politique, qui fut dans la suite enrichie par les idées marxistes et les conceptions de l'humanisme oriental. La proclamation de cette Déclaration Universelle, signée par les représentants de 58 pays du monde, le 10 décembre 1948 a donc bien couronné toute une évolution qui d'ailleurs est loin d'être terminée.

SUMMARY

THE PHILOSOPHICAL TRADITION OF THE UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS

The idea of the Universal Declaration of Human Rights, adopted in 1948, has had a long historical tradition.

Its evolution commences with the Roman Stoa and the ideals of the “*civitas humana*”, covers the Middle Ages, to culminate in the theories of the illustrious philosophers on natural law.

The french revolution can be considered to be the first official expression of this idea. Existing ideas are enriched by element, drawn from marxist theories and from oriental humanism.

A growing consciousness of the equality of men and a strong desire for peace have finally paved the way for the Universal Declaration of 1948.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE PHILOSOPHISCHEN GRUNDLAGE DER UNIVERSELLEN DEKLARATION DER MENSCHENRECHTE

Die Universelle Deklaration der Menschenrechte von 1948 kann auf eine jahrhundertalte historische Tradition zurückblicken. Von den Philosophen der *civitas humana* über das Mittelalter und das Christentum kam diese Idee zu den grössten Juristen der Naturrechtsschule und der Schule des 18. Jahrhunderts.

Eine erste politische Form wurde während der französischen Revolution geboren, eine Form die später mit marxistischen und östlich-humanistischen ideen bereichert wurde. Die Krönung dieser Entwicklung – die keineswegs ein Schlusspunkt genannt werden darf – fand am 10. Dezember 1948 statt, wenn nach Unterzeichnung durch Delegierten von 58 Staaten der Welt die “Universelle Deklaration der Menschenrechte” erlassen wurde.